

Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia

Treball Fi de Grau

*El camí de la independència simbòlica:
la subcultura femenina de Giulia Adinolfi*

Autora: Maria Cerezal Ruana

Tutor: Jordi Mir Garcia

Data en: 20/05/2022

Grau en Sociologia

INDEX

Resum	4
I. Introducció.....	5
II. Sobre subcultures femenines	7
III. Sobre la universalització	11
IV. La divisió sexual del treball i el treball domèstic en les societats capitalistes avançades.....	14
BIBLIOGRAFIA	17

Resum

El present treball parteix de la consideració de la situació d'opressió en què se situa a les dones dins l'entramat social, de manera que la finalitat principal esdevé l'anàlisi de la subordinació de la cultura femenina per tal d'aportar eines de comprensió del món per a l'emancipació de les dones i, a mode de reconeixement, donar visibilitat a Giulia Adinolfi en tant que figura referent i poc estudiada dins de la Segona Onada del Feminisme espanyol. Aquesta tasca es durà a terme fent ús del concepte de *subcultura femenina*, el qual és el més important de la teoria política de Giulia Adinolfi, una activista i feminista de tradició marxista. La proposta de Giulia de les subcultures femenines va ser publicada en els tres primers números de la revista *mientras tanto*, els quals guiaran el nostre propòsit. Així doncs, ens permetrà adoptar una visió crítica envers la discriminació de les dones i la posició subalterna en la qual se situen, alhora que és el punt de partida en la construcció d'una visió alternativa del feminisme en tant que es planteja com un instrument d'emancipació i alliberació i, per tant, disposa d'un gran potencial transformador. Giulia assenyala la necessitat de no renunciar a l'entramat de valors que conformen la cultura femenina, sinó assumir crítica i lliurament aquesta tradició i plantejar la seva validesa universal més enllà de la seva funció repressiva. Per tant, plantejarem el concepte d'universalització com a via de l'emancipació i reivindicació del marc simbòlic femení, on Giulia va aconseguir sortir de la falsa disjuntiva entre els discursos de la igualtat i la diferència a través d'aquest plantejament. Finalment, desenvoluparem la qüestió de la divisió sexual del treball en tant que s'estableix una vinculació entre l'explotació del treball i l'opressió de les dones; i esmentarem algunes consideracions pertinents sobre el treball domèstic, ja que és el camp principal en el que es materialitza la divisió de sexes.

Paraules clau: Giulia Adinolfi; subcultura femenina; universalització; marxisme; divisió sexual del treball; emancipació.

“Solo cuando ya no haya una escisión funcional de las relaciones de dominio entre cultura masculina y cultura femenina la mujer podrá salir de su histórica subalternidad y liberarse junto con la otra mitad de la humanidad.

Condición material de ello es que deje de haber división sexual y social del trabajo. Condición ideal es que la mujer reconozca, e imponga a los hombres, el respecto de los valores hoy universalizables que ella ha creado en su larga historia de esclavitud y que arraigan en su especificidad biológica, en su mayor intimidad con la vida y la naturaleza.”

GIULIA ADINOLFI

I. Introducció

El moviment feminista posa en relleu la divergència de pensament de les diverses propostes teòriques de les referents feministes, així com la falta d'acord entre els sectors sobre com executar la lluita i fer front a les relacions de poder pròpies de la cultura patriarcal. Així, s'evidencia el caràcter plural de la teoria, pràctica i de la realitat organitzativa a través de la qual s'enfronta la societat a la jerarquització de la diferència sexual i les manifestacions de les relacions de dominació en totes les dimensions socials. Aquestes divergències entre les reivindicacions feministes i el desacord en el plantejament de qüestions com el divorci, l'amor, les pràctiques socials o els models sexuals, entre d'altres, generen una forma de lluita específica a conseqüència dels interessos específics, del marc cultural i, concretament, del context històric. Així doncs, es manifesten les tensions i les lluites internes per a la imposició de la perspectiva adequada a l'hora de concebre l'acció política, la visió crítica i les redefinicions de les qüestions centrals d'aquest moviment. Des de la lluita de caràcter liberal, la qual reivindicava la plena entrada de les dones en l'universalisme exclouent, que remunta els seus orígens al marc dels valors il·lustrats i defensava un paradigma igualitari on es consideressin les dones com a subjectes polítics i ciutadanes plenes; fins a la visió més radical que posa en qüestió l'universalisme construït a la mesura d'un món androcèntric, revelant el sistema de dominació que exercien els homes sobre les dones, i rebutjant així la inclusió d'aquestes dins del marc de les estructures ja establertes. No obstant això, la finalitat principal consisteix a assenyalar la consideració que sí que és comú¹ al feminisme i que fonamenta les bases d'aquesta recerca: es tracta de «la discriminació de la dona i la posició subalterna que ha tingut en la història, la qual ha creat el que podríem anomenar una subcultura femenina que, tot i les diversificacions en l'espai i temps, manté trets comuns pel que fa a la condició estructuralment subalterna de la posició social de les dones.»². Així doncs, malgrat les múltiples formes de concebre el moviment feminista, totes elles tenen en comú la consideració de la situació d'opressió en què se situa a les dones dins de l'entramat social, considerant així la discriminació de les dones com un tret bàsic del model d'organització social i inherent al sistema capitalista.

El propòsit d'aquesta recerca, doncs, és proporcionar eines teòriques per a la comprensió de la subordinació de la cultura femenina a la cultura masculina a través del concepte de subcultura femenina de Giulia Adinolfi. Es tracta d'una eina teòrica que esdevé la més important de la seva teoria política que permetrà comprendre el paper de la dona en la societat, alhora que és el punt de partida en la construcció d'una visió alternativa del feminisme en tant que es planteja com un instrument d'emancipació i alliberació i, per tant, disposa d'un gran potencial transformador. En aquest sentit, ens permetrà adoptar una visió crítica respecte a la situació de discriminació de les dones i la posició subalterna en la qual se situa a aquestes. A més, malgrat que les formes en què es presenta la subcultura femenina està estructuralment vinculada amb la cultura

---

¹ Adinolfi, G. (1979). Sobre las contradicciones del feminismo. mientras tanto, n° 1, p. 15.

² *Ibidem*.

hegemònica pel que fa a la seva ontologia, dista de ser un subproducte d'aquesta i va molt més enllà pel que fa a la constitució de valors específics que, segons Adinolfi, han de ser reivindicats i proposats a la humanitat en caràcter universal. En aquest sentit, s'evidencia la influència gramsciana en la seva construcció de la subcultura femenina i la condició subalterna que, malgrat serveix a la cultura hegemònica, han generat pràctiques diferencials i visions pròpies.

Seguidament, plantejarem el concepte d'universalització com a via de l'emancipació i reivindicació del marc simbòlic femení. Giulia va aconseguir sortir de la falsa disjuntiva entre els discursos de la igualtat i la diferència a través del plantejament d'aquesta proposta a través d'una visió alternativa, que suposava trencar amb el debat feminista emergent dels anys seixanta. A més, aquest enfocament evidencia la necessitat de replantejar la reivindicació de la igualtat en termes epistemològics, on es conclou amb la necessitat d'una transformació social profunda per a la consecució del paradigma igualitari, el qual requereix la inversió de les estructures existents, en definitiva, una societat socialista.

La subcultura femenina, doncs, esdevé el punt de partida que condueix a la segona qüestió, l'esfera del treball domèstic, en tant que un dels elements bàsics de la subcultura femenina és el treball domèstic³, i esdevé essencial per a dur a terme una revisió crítica sobre la divisió sexual del treball que s'estableix en les societats capitalistes avançades, que adjudica a les dones la tasca de la reproducció i conservació de la força de treball. Es considera, doncs, la divisió per sexes la causa principal d'opressió de les masses femenines i la supressió d'aquesta esdevé una condició necessària per a abandonar la situació subalterna. En tant que s'estableix un vincle entre l'explotació del treball i l'opressió de les dones, farem referència la relació dona-treball en les societats capitalistes avançades amb la finalitat de subratllar el caràcter imprescindible del treball domèstic i la seva funcionalitat positiva.

Per tal de complir amb aquesta finalitat, realitzarem una revisió bibliogràfica de la teoria feminista de Giulia Adinolfi, antifeixista italiana dels anys seixanta, antiga professora de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i militant del Partit Comunista Italià (PCI). A més, en els últims anys de la seva vida va fundar la revista *mientras tanto*, junt amb Manuel Sacristán, a la qual va aportar idees, reflexions i capacitat d'acció política a les persones que pretenien guanyar autonomia democràtica sobre les seves pròpies vides.⁴ Tanmateix, va publicar als tres primers números de la revista algunes reflexions feministes que van ser aportacions molt significatives pel que fa al debat al voltant de la política de les dones, ja que a més la recerca sobre l'emancipació de les dones era escassa aleshores, i els plantejaments polítics i culturals aquestes eren considerats o bé, per la Secció Femenina de la Falange⁵ o per les organitzacions religioses. Així i tot, aquestes propostes restaren inacabades per la seva

---

³ Adinolfi, G. (1980). Esquema sobre el trabajo doméstico. *mientras tanto*, No.3.

⁴ *Ibidem*.

⁵ La *Sección Femenina (SF)* (1934-1977) va ser l'organisme pertanyent a la Falange Espanyola i encarregada de formar la identitat nacional de les dones mitjançant la imposició del seu paper dins de la societat: preparar a les dones com a mares, esposes i treballadores domèstiques.

mort temprana. I els números 1, 2 i 3 de la revista *mientras tanto* de Giulia Adinolfi guiaran el propòsit d'aquesta recerca.

La publicació número 1 d'aquesta revista va ser *sobre las contradicciones del feminismo* (1979), la qual hem esmentat, i va ser a on va introduir per primera vegada el concepte de subcultura femenina, alhora que parlava sobre les contradiccions presents dins del moviment i cercava un mètode per abordar-les. D'altra banda, a *sobre la subcultura femenina* (1980), que va ser el número 2, va aportar elements de reflexió al moviment feminista i es proposava identificar alguns elements de les subcultures femenines per tal de "discutir i valorar, més enllà de la funció repressiva que van tenir o continuen tenint, la seva possible validesa universal..."⁶ Dels diversos elements i dimensions que componen la cultura femenina, Adinolfi es proposa donar sentit al treball domèstic i comprendre'l com un dels fonaments principals de la subcultura femenina i, per tant, com un element essencial pel que fa a la opressió de les dones i perpetuació de la posició subalterna. Tot i això, l'única font de què es disposa sobre aquesta qüestió provinent d'aquesta autora va quedar reduït a uns esquemes dictats per ella pocs dies abans de morir, el 7 de febrer de 1980, sense publicar ni tan sols formalitzar, per la qual cosa la seva tasca va quedar en una simple intenció. Malgrat això, la redacció de *mientras tanto* va decidir treure a la llum aquests esbossos, ja que els consideraven llegibles, que van ser publicats en el número 3 de la revista amb el títol *Esquema sobre el treball domèstic* (1980). D'aquesta manera, Adinolfi assenyala els aspectes i dimensions sobre el treball domèstic considerats pertinents per a desenvolupar la seva tasca i es tracta d'un projecte que va quedar latent. Giulia afirmava haver començat un discurs perquè després revisés i continués algú amb millors instruments.⁷

II. Sobre subcultures femenines

En les breus notes d'Adinolfi s'hi evidencia el rebuig a l'ús de les categories de *lo femení* i *lo masculí*, ja que argumenta que suggereixen una concepció categorial estàtica, fixe i generalitzadora de les realitats denotades desproveïda del fet que la posició subalterna de les dones genera formes diverses de discriminació tenint en compte les necessitats canviants del sistema productiu i, per tant, manifestant-se aquesta opressió de múltiples maneres en espai i temps.⁸ Així, aquestes categories deixen enrere una òptica que per ella ha estat considerada essencial en la construcció del concepte de subcultures femenines, i és que la concepció del feminisme ha de ser des d'una consciència dominada per la globalitat i per una visió historicosocial que permeti contemplar les diverses formes en les quals s'ha materialitzat aquesta discriminació i, per tant, reconeixent la diversitat del que és concret sense perdre l'específic de la condició subalterna de la dona en la història.⁹ En les subcultures femenines hi ha quelcom implícit en el seu ús i és que es

---

⁶ Adinolfi, G. (1980). Sobre subculturas femeninas. *mientras tanto*, No.2, p. 23

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

refereix a tots aquells elements que podem trobar comuns pel que fa a la discriminació de les dones, deixant de banda les dicotomies excloents ja explotades en altres visions del feminisme, on la representació de les relacions de poder i dominació denoten una parcialitat, una fracció en si mateixa, oblidant així les constants històriques a través de les quals la subalternitat s'ha donat en la vida de les dones. Com hem dit, la condició femenina està directament vinculada a la cultura dominant de les societats i aquesta última és de caràcter opressiu, no obstant aquesta discriminació no és dona de manera uniforme i és canviant. Per tant, l'ús del terme de subcultures femenines per Adinolfi està justificat en tant que representa la pluralitat i les diferències socials existents dins de la condició femenina, alhora que posa en relleu la posició subalterna de les dones en la dinàmica història.

Les construccions i les dinàmiques estructurals a través de les quals es presenta la cultura femenina revelen la consolidació dels mecanismes de domini i opressió en la relació entre la cultura masculina i la femenina. Aquests elements culturals femenins, així com la cultura d'altres sectors socials oprimits, disposen de la capacitat intrínseca de perpetuació de la cultura dominant en tant que sorgits a conseqüència de les pressions ideològiques d'aquesta i de les influències rebudes dels sectors hegemònics. Una de les característiques principals de la cultura femenina és el seu caràcter opositiu a la cultura dominant ¹⁰, la qual es manifesta com universalment masculina i no neutre, i comporta l'assentament de les dinàmiques d'exercici dels rols socials que mantenen a les dones en una situació discriminatòria. Així doncs, la supeditació de la cultura femenina a la masculina teixeix tot un entramat de valors i creences establerts per a cada categoria de gènere, manifestant-se la cultura femenina com l'Alteritat¹¹ respecte l'Absolut en la concepció dual i jeràrquica producte de la divisió sexual. La comprensió de les dicotomies porta directament a considerar el que és essencial i el que no en la societat, *l'aquest* i *l'altre*, l'oposició o l'alternança entre l'home que és i existeix de manera independent i és considerat en si mateix, i la dona que apareix com a figura menyspreada, incompresa sense l'home i amb relació a aquest. En aquest sentit, l'univers simbòlic invoca a un patró masculí i en fa de la representació femenina quelcom en posició supeditada. Tot i això, les formes en què es presenta com a cultura subalterna dista de ser una contraposició a la cultura dominant i un producte estructuralment vinculat pel que fa a l'ontologia de les subcultures femenines. Si no que va molt més enllà amb relació a la constitució de pràctiques i formes de vida diferencials, d'una tradició amb mesura pròpia i valors específics. Aquesta concepció està íntimament relacionada amb la seva formació gramsciana, on les reflexions entorn de la idea que les cultures subalternes, malgrat que serveixin a la cultura hegemònica, han generat visions i valors propis que són alternatius a l'ordre del poder. ¹² L'exemple que probablement s'acosta més al cas de les dones pel que fa a la condició subalterna és el de la classe obrera, la pagesia; la qual és clau en el

---

¹¹ De Beauvoir, S. (1999). *El segundo sexo*. Madrid: Cátedra.

¹² Grau, E. (3 de febrer). Veure-hi més enllà. El pensament de Giulia Adinolfi sobre la política de les dones. [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=FkZaAW2TMd4>

plantejament d'Adinolfi sobre la lluita feminista i la mirada de l'emancipació de les dones.

En aquesta línia, Adinolfi argumenta la necessitat de rebutjar la concepció de diversos corrents feministes que consideren la cultura femenina i la seva tradició com una deformació de la cultura patriarcal i, per tant, com un subproducte de l'existència d'aquesta. Com hem dit, la subcultura femenina, en tant que cultura subalterna, respon a les demandes de la cultura dominant, establint-se així un vincle directe amb aquesta pel que fa a la seva genealogia i formació resultant de les relacions de força existents, i ha tingut un paper important en l'organització de la vida material i ideològica. Malgrat això, els valors inserits en la subcultura femenina esdevenen revolucionaris en sí mateixos, i resulta més aviat reduccionista proporcionar una anàlisi basada en l'adjudicació del paper d'oprimit i opressor a les parts implicades. Així, al text de Giulia Adinolfi a *sobre las contradicciones del feminismo (1979)* proposava “no tirar l'aigua bruta amb el nen a dintre”¹³, en altres paraules, no magnificar ni naturalitzar certs rols femenins tradicionals, però tampoc rebutjar-los per complet i haver d'acceptar a canvi la tradició cultural dels que oprimeixen i exploten, universalitzant així una cultura masculina i burgesa.¹⁴ En altres paraules, no renunciar a l'entramat de valors que conformen la cultura femenina, sinó assumir crítica i lliurament aquesta tradició i plantejar la seva validesa universal més enllà de la seva funció repressiva.¹⁵ L'interès de Giulia Adinolfi, doncs, resideix en l'anàlisi no només dels mites i les idees produïdes per la cultura patriarcal, ja que seria caure en una visió reduccionista que impossibilita la comprensió d'una realitat social i cultural extremadament complex sobre el món de les dones, deixant de considerar les elaboracions produïdes per aquestes en la seva experiència. Si no que prenen importància tant els elements objectius com els subjectius pel que fa a la condició estructuralment subalterna de les dones, de manera que els usos, els costums, els sentiments o les actituds, *l'ethos*, esdevenen elements essencials amb relació a la modelació de la realitat social de les dones. Així doncs, veiem que se li dóna a la quotidianitat una càrrega simbòlica indubtable.

Adinolfi posa en relleu la qüestió que les subcultures femenines reproduïxen i produeixen formes de vida i uns usos culturals autònoms valuosos, fet el qual condueix a considerar la importància de la cultura material com a mitjà a través del qual s'ordena la quotidianitat. Podem dir que la qüestió central a través de la qual Adinolfi guia el seu pensament feminista cap a l'acció política emancipatòria ve donada, com hem dit, per la proposta d'assumpció de la tradició femenina d'una manera crítica i lliure. Aquest argument, extremadament central en les seves aportacions, s'ha de comprendre com una escissió o trencament pel que fa al valor de la creació i de l'ús de les elaboracions femenines; les maneres de fer, la voluntat de crear a través del què ja existeix, el sentit de

---

¹³ «Tirar l'aigua bruta amb el nen dins» és una expressió d'origen alemany que implica no rebutjar alguna cosa si part d'aquesta és bona. *Vegeu* Figueroa, L. (2017). El agua sucia y el bebé. <https://elperiodico.com.gt/opinion/opiniones-de-hoy/2017/09/22/el-agua-sucia-y-el-bebe/>

¹⁴ García, C. (2020). Vemos parte de un mundo. Homenaje a Giulia Adinolfi en los 40 años de su muerte. *Marxismo crítico*.

¹⁵ Jareño, C. (2016). Modernidades en conflicto. IV Jornadas doctorales interuniversitarias en Historia Contemporánea.

les relacions materials. Les subcultures femenines són, doncs, un instrument de llibertat, de reconfiguració dels usos diversos que s'atorguen a les coses, de desvinculació de l'ús amb la intencionalitat amb què es va crear, la supressió de la *predisposició genètica*¹⁶. Es tracta dels diversos fers i la llibertat de creació per part de la gent, un nou viure en un nou món i l'autodeterminació per parts dels agents implicats i actius en la reformulació. En aquest sentit, Adinolfi aposta per la recreació del significat de les pràctiques assumides com a femenines, de l'alliberament del primer sentit original, preexistent i naixent de la cultura hegemònica, per tal de reivindicar la funcionalitat positiva inserta en la condició femenina i advocar per un optimisme antropològic. Giulia era una gran lectora de Hegel, i en aquest plantejament podem veure la influència hegeliana, on la indeterminació de la producció històrica és la que la inspira a la reflexió sobre les subcultures femenines, amb els matisos corresponents. La filosofia de Hegel és l'ontologia historicista del ser pràctic intersubjectivament auto creat, que és lliure, per tant, l'ontologia de la llibertat.¹⁷ Hegel assenyala que la història de la humanitat és conseqüència d'una autogeneració immanent a si mateixa, i cada estadi, cada cultura, cada esperit objectiu, concret, històric i de la humanitat, és creació intersubjectiva immanent. L'ésser intersubjectiu, doncs, està subjecte a la necessitat de la creació comuna de com fer per a poder viure. En aquest cas, s'evidencia la duresa de la perspectiva teòrica de Hegel en afirmar que cada cultura no manté una causalitat amb l'estadi anterior i cada totalitat esdevé independent. Per Adinolfi, en canvi, la reivindicació pren sentit en involucrar la subalternitat construïda en la dinàmica històrica del patriarcat i rebuda en l'herència cultural per tal de fer emergir la funcionalitat positiva dels elements inserits en la subcultura femenina, alhora que rebutjant només aquells elements negatius d'aquesta. I és que l'atribució de la subalternitat es construeix comprnent la preeminència de la subjectivitat com a potencial transformador a través de la consciència crítica i política, i mitjançant l'acció política. En definitiva, revelar la potencialitat positiva de la seva tradició en el canvi del valor de creació de caràcter opressiu i patriarcal pel valor d'ús resignificat, i així fonamentar una lluita d'emancipació pròpia i específica, i no diluïble en altres moviments d'alliberació o de lluita.¹⁸

La subcultura femenina, malgrat que han estat gestades amb elements procedents de la cultura patriarcal, han creat, han sostingut relacions, són i han sigut comunitat i han impulsat tot un seguit de valors positius amb el fer quotidià que, Giulia assegura, haver-nos quedat amb la millor part pel que fa als valors opositius assumits com a propis de la cultura femenina i la cultura masculina, els quals ha portat a les dones a una experiència diferent a la dels homes i a una posició més propera a la vida i la natura. Fins i tot en la gènesi històrica de l'opressió es pot elaborar fets extraordinaris en l'experiència de la subalternitat i elements ètics i estètics que transcendeixin més enllà de la funció repressiva que van tenir i aquests, efectivament, són i han de ser susceptibles d'universalització, de ser integrats al patrimoni comú humà¹⁹, i ser proposats a la resta de la humanitat. Així, en

---

¹⁶ Miras, J. Pensamiento, europa, mundo. *Hegel para marxistas*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Aubet, M.J. *et al.* (1981). Reflexiones en torno a la lucha feminista. Grupo Giulia Adinolfi. Mientras Tanto, No. 6, pp. 109-115.

¹⁹ Amorós, C. Feminismo, igualdad y diferencia. México, UNAM-PUEG.

la condició subalterna dels grups s'han dut a terme grans elaboracions, on la reflexió resideix bàsicament en la potencialitat positiva de les subcultures. Un exemple representatiu seria el *jazz* com a fenomen cultural que té l'origen en una subcultura segregada i explotada per la cultura dominant, composta majoritàriament per afro-americans, i que ha estat una producció cultural representativa d'una subcultura al llarg de tot el seu desenvolupament estilístic. Així, el *jazz* va néixer com una forma d'expressió de les minories i van anar guanyant terreny pel que fa a la seva acceptació com a forma d'art a través de les reivindicacions, que van anar transformant-se en caràcters d'universalitat.²⁰

III. Sobre la universalització

El moviment feminista va ser el fill no desitjat de la Il·lustració²¹, que reivindicava la plena entrada de les dones en l'universalisme exclouent construït en el projecte il·lustrat, tot denunciant la falsedat de la universalitat en la cerca d'un paradigma igualitari. En aquest sentit, el concepte d'universal assenyalava la raó com a tret principal dels individus, com la característica a través de la qual s'atorgaven els drets a la ciutadania i es consideraven aquests iguals davant la llei; sent així la justícia, la igualtat i la llibertat el centre del discurs il·lustrat. Paradoxalment, la noció política de l'individu abstracte, que és racional i lliure, havia d'estar encarnat necessàriament per individus amb una classe, sexe i raça, i amb capacitat d'assumir la representació de la nació sense tenir en compte els seus interessos particulars. En aquest sentit, aquesta tasca solament la podien dur a terme els homes propietaris, cristians, blancs i civilitzats, en contraposició a les dones, els negres i els pobres, que es trobaven en posició de subalternitat i no eren susceptibles de ser considerats subjectes polítics. Així doncs, la uniformització dels individus implícita en aquesta abstracció no estava a l'abast de les dones, perquè la diferència sexual era considerada irreductible i, per tant, no susceptibles d'abstracció i d'universalització, element constitutiu de l'individu modern.²²

En la dècada dels seixanta, el feminisme radical de la Segona Onada va irrompre en denúncia de la incorporació de les dones a un universalisme androcèntric, ja que comportava l'adhesió a un marc simbòlic intrínsecament masculí, suprimia les diferències pròpies de les dones i no qüestionava la subordinació d'aquestes en la concepció de l'individu abstracte. Així, rebutjaven la inclusió d'aquestes dins del marc de les estructures ja establertes. Tot i això, les teòriques de la diferència sexual partiran d'una premissa que essencialitza els sexes oposats, ja que argumenten que existeix alguna cosa així com una naturalesa masculina i altra femenina i que aquestes, alhora, són diferents.²³

---

²⁰ Pemas, D. (2016). Música y subcultura: Los casos del Jazz y el Rock'n'Roll.

²¹ Valcárcel, A. (1997). La política de las mujeres. Madrid: Cátedra

²² Jareño, C. (2016). Modernidades en conflicto. IV Jornadas doctorales interuniversitarias en Historia Contemporánea.

²³ Cobo, R. (2002). Democracia paritaria y sujeto político feminista. Anales de la Cátedra Francisco Suárez, No.36.

En aquest sentit, el pensament feminista ha d'anar encaminat a suprimir aquesta concepció dual de la naturalesa humana que atorga a la diferència sexual un caràcter universal, el qual condueix a la visió dual, alhora, del marc cultural on la humanitat es troba insert.

Amb la proposta de les subcultures femenines, doncs, Giulia Adinolfi pretenia sortir del dilema establert entre els discursos de la igualtat i la diferència a través del replantejament de la proposta de la universalitat des d'una visió alternativa, que suposa superar aquesta falsa disjuntiva, a través de dos supòsits clau:

- 1) Es reclama la igualtat en tant que aquells elements propis de les subcultures femenines han de ser universalitzables i, per tant, s'ha de reivindicar una mesura pròpia al món mitjançant la configuració d'un codi universal, que no és l'adhesió al ja preexistent de caràcter masculí. Així, proposar a la humanitat aquells valors amb una potencialitat positiva, com hem dit. En aquest sentit, es trenca amb el discurs del feminisme de la igualtat, que suggereix el reconeixement de les dones en un marc simbòlic masculí, i es proposa, a canvi, la universalització dels valors de la subcultura femenina per tal de trobar així una mesura pròpia, i no masculina.
- 2) S'assenyala que parlar de les subcultures femenines és parlar en plural, tot reconeixent les diferències socials de les dones i el què és específic de la subalternitat. En aquest sentit, s'assenyala la diversitat dins de la subcultura femenina i permet no caure en elements essencialistes que comporten l'ús de la categoria de *lo femení*, que remet a concepcions biologicistes necessàries de ser superades. Així, s'ha de fer referència als elements de diferència per tal de reivindicar-los, els quals són producte de la subcultura femenina, i no de les diferències sexuals.²⁴

La proposta d'universalització d'Adinolfi, que provenia d'una tradició marxista, presenta la necessitat de superació del marc epistemològic en el qual se situa la concepció de la igualtat en els discursos feministes, de manera que aquesta s'ha de comprendre com el camí cap a l'autonomia i la llibertat, tan reclamada i alhora negada en la històrica subalternitat de les dones, tal com afirma Celia Amorós:

Les vindicacions feministes d'igualtat han anat històricament unides a les peticions d'autonomia per part de les dones. El que no és d'estranyar en la mesura que existeixen relacions logicoorgàniques entre ambdues idees: els qui són igual entre si són autònoms almenys en el sentit que cap d'ells tindria cap raó per a deixar-se tutoritzar o heteronormar per altre.²⁵

Per tant, es requereix la reformulació del concepte anant més enllà de la persecució de la igualtat formal i material, i de la inscripció a un marc simbòlic masculí, si no que l'eliminació de la desigualtat requereix transformacions socials profundes en tots els sectors socials, on s'inclou un canvi en la manera d'exercir la igualtat i entenent aquesta en clau d'autonomia i llibertat de les dones. Amb això, podem afirmar que el debat entre

---

²⁴ Amorós, C. (1994). *Feminismo: igualdad y diferencia*. Mexico, UNAM-PUEG.

²⁵ Amorós, C. (1995). *Diez palabras clave sobre mujer*. Editorial Verbo Divino, Estella, p. 10.

la igualtat i la diferència com a vies de supressió de l'estructura de gènere que manté en una situació d'inferioritat perd sentit en comprendre que la diferència resideix entre aquells projectes feministes que han expressat la necessitat de transformacions socials que augmentin l'autonomia i la llibertat de les dones, enfront aquells que mantenen espais de subjecció tant a través de tècniques d'igualació com de diferenciació.²⁶ En aquest sentit, Giulia Adinolfi va proposar el terme de les subcultures femenines per tal d'assenyalar que la reivindicació de la igualtat i, en efecte, l'emancipació de les dones havia d'anar acompanyat d'un projecte de transformació social profund. Empar Pineda (1980), una feminista de tradició marxista, argumentava el caràcter ambigu i arriscat del fet de suggerir que les transformacions del projecte feminista estiguessin basades en unes suposades característiques comunes de la subordinació femenina, ja que apareixen com quelcom amb poca solidesa i determinació teòrica. Malgrat això, manifestava el seu acord sobre la consecució de la igualtat a través d'un canvi social:

Durant molt de temps la lluita de les dones per aconseguir la igualtat amb els homes es va limitar a exigir que homes i dones fossin iguals davant la llei [...] quan avui parlem d'igualtat no ens referim només a l'equiparació jurídica [...] La igualtat a què aspirem exigeix profundes transformacions a tots els ordres de la vida...²⁷

Tot i que la desigualtat jurídica es considera una de les manifestacions de la posició subalterna de les dones i resulta imprescindible per a la consecució d'un paradigma igualitari, s'evidencia la necessitat de superar la concepció de l'equiparació jurídica com quelcom desitjable en el projecte feminista, perquè es considera lluny de ser suficient. La qüestió central és l'existència d'una estructura social que perpetua la situació opressiva en la qual se situa a les dones dins de l'entramat social, de manera que les condicions existents generen la necessitat de la transformació de les relacions socials i la supressió de les estructures establertes. La situació opressiva de les dones no pot ser resolta si no és amb una inversió total de les estructures actuals de la societat, és a dir, en el marc d'una societat socialista²⁸, i això requereix l'abolició de l'estructura de classes d'una forma radical. Per tant, en la reflexió política sobre les subcultures femenines s'evidencia la concepció materialista del feminisme en tant que les seves premisses porten a considerar les produccions intel·lectuals com a producte d'unes relacions socials, i aquestes últimes com relacions de dominació ²⁹.

---

²⁶ Bodelón, E. (2002). Dos metáforas para la libertad: igualdad y diferencia. Anales de la Cátedra Francisco Suárez. 36, 237-263.

²⁷ Pineda, E. (1980). ¿El mito de la feminidad cabalga de nuevo?. El viejo topo, No.10, p.19.

²⁸ Adinolfi, G. (1967). Per un plantejament democràtic de la lluita de les dones. Nous horitzons, No.12.

²⁹ Delphy, C. (1975). Debate: capitalismo, patriarcado y lucha de las mujeres. Por un feminismo materialista. Círculo Internacional de Comunistas Antibolcheviques.

IV. La divisió sexual del treball i el treball domèstic en les societats capitalistes avançades

En definitiva, les regularitats existents a la societat i l'ordenació del comportament dels actors socials en la societat requereixen transformacions profundes pel que fa al compliment del projecte polític d'emancipació de les dones. És condició necessària la consolidació d'una consciència política crítica que permeti establir una visió efectivament democràtica de la lluita de les dones, fet el qual inclou una definició clara de la naturalesa de l'opressió de les dones. Certament, els projectes feministes descuiden en la seva formulació política les causes estructurals que generen i perpetuen aquesta situació d'inferioritat, i és que es prescindeix de la consideració de la relació entre l'explotació del treball i la desigualtat social desfavorable per a les masses femenines. Adinolfi argumenta que les diverses concepcions del feminisme, a banda de presentar-se com a contradictòries i equívokes, parteixen de la consideració que el problema superior de les dones és la discriminació que se'n fa d'aquestes en el si de la societat, considerant així les possibilitats d'emancipació dins del marc existent, el qual manté i reproduïx aquesta opressió. Així, reconeix la vinculació entre la lluita general i la lluita de les dones i assenjala que l'alliberació de les dones pot i ha de ser una lluita específica, però serà important en la mesura que coincideixi amb la lluita general per a la renovació de la societat.³⁰

L'existència de l'explotació del treball en les societats capitalistes induïx a l'assentament de la divisió social i sexual del treball com a mode d'organització social, que assigna a les dones la tasca de conservació i reproducció de la força de treball³¹, i esdevé el principal problema de la humanitat en tant que condueix a l'escissió funcional de la cultura femenina i la cultura masculina. Giulia assegura que aquesta fragmentació impossibilita el desenvolupament amb plenitud de les capacitats humanes, de manera que esdevé condició necessària la supressió de l'explotació del treball com a via per a l'emancipació de les dones en tant que determina la posició subalterna d'aquestes. En aquest sentit, l'existència de la divisió sexual del treball disposa d'una dimensió simbòlica i cultural que situa a la cultura femenina en subordinació a la cultura masculina, la qual es fonamenta amb la consideració de què es considera important i què no, dels temps visibles (producció i treball assalariat) i dels invisibles (reproducció i treball de cures). Així, la divisió sexual del treball porta a la desvalorització del què es considera propi de la cultura femenina i genera un marc interpretatiu injust que es transforma en una jerarquia de valors.

---

³⁰ Adinolfi, G. (1967). Per un plantejament democràtic de la lluita de les dones. *Nous horitzons*, No.12.

Giulia Adinolfi adverteix de la problemàtica d'associar de manera reduccionista les desigualtats de classe i de gènere, tal i com ho formula la tradició marxista. Així, assenjala la necessitat de no menysprear la discriminació de les dones en el projecte feminista, ja que es corre el risc de conduir a aquestes a un feminisme reformista i burgès. D'altra banda, detecta la contradicció del lligam de la lluita de classes amb l'alliberació de la dona en tant que aquesta emancipació interessa també a les altres classes socials, no només la obrera.

³¹ Adinolfi, G. (1980). Sobre subcultures femenines. *mientras tanto*, No.2.

A finals dels anys seixanta es va iniciar un corrent d'investigació segons la qual el capitalisme va suposar una ruptura en les formes preindustrials de divisió sexual del treball; una ruptura caracteritzada per la constitució del treball domèstic com la forma de treball específica de les dones.³² Així, el treball femení esdevé l'altra perspectiva que planteja Giulia Adinolfi i l'identifica com l'element central de la subcultura femenina, així com l'espai de les relacions afectives³³. I, per tant, la condició material per a donar-se la desaparició de l'escissió funcional a les relacions de domini esdevé la supressió de la divisió sexual del treball en tant que la igualtat només serà possible mitjançant una transformació en les relacions socials, en les quals s'inscriu la construcció de la identitat de gènere. Amb això, Adinolfi observa:

“No sempre, però, queda clar si el que es condemna és la divisió del treball que assigna a les dones aquest tipus de treball (...) o el treball domèstic.” I en un altre text afirmava: “El dolent no és el treball domèstic, sinó la seva inclusió forçada a la divisió del treball.”³⁴

Tal com assenyala Giulia, el treball domèstic no esdevé el problema, sinó més aviat el principal camp en el qual es materialitza la discriminació sexual. La consideració del treball domèstic com a objecte d'estudi per part de la tradició marxista ha estat influenciada pel pensament feminista, i esdevé de rellevant importància la consideració de la relació dona-treball en el marc de les societats capitalistes avançades, ja que s'estableix una relació causal entre l'explotació del treball i l'opressió de les dones. Tanmateix, no esdevé una finalitat proporcionar una anàlisi de totes les implicacions sobre el treball femení, sinó subratllar el caràcter imprescindible d'aquest i la seva funcionalitat positiva.

Així, les dones han estat abocades a una esfera totalment apartada de la producció, i aquesta generada per a un model de treballador masculí, fet el qual permetia sostenir el discurs de què les dones no treballaven. Això es justificava amb el caràcter no-mercantil d'aquesta tasca i amb el fet que no genera una riquesa econòmica, sinó una utilitat social i un valor d'ús que difereix del valor de canvi atribuït a quelcom associat a l'activitat productiva³⁵. En aquest sentit, a partir de la dicotomia valor d'ús/valor de canvi es generaren posicions diverses per part d'economistes marxistes als anys setanta³⁶ amb relació al vincle capital/treball, i Adinolfi afirmava la generació de plusvàlua de la tasca reproductiva en tant que hi ha un vincle amb el procés d'acumulació de capital i, en conseqüència, reivindicava la importància del paper de les dones en la lluita de classes.

Per tant, la dimensió social i cultural de la divisió sexual del treball suposa la subordinació de la cultura femenina a la masculina i, en conseqüència, tot el que s'atribueix a la cultura femenina apareix de manera inferior i menyspreada. En aquest sentit, emfatitza el caràcter

---

³² Borderías, C.; Carrasco, C.; Alemany, C. (1994). Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales. p.22.

³³ Giulia feia referència a la dimensió afectiva del treball domèstic en el seu esquema i assenyalaria la diferència entre les dones i els homes amb relació a l'objecte de treball.

³⁴ Adinolfi, G. (1980). Sobre subculturas femeninas. *Mientras tanto*, p.15.

³⁵ Campillo, F. (2017). El trabajo doméstico no remunerado en la economía. *Nómadas*. Universidad Central. pp. 99-115.

³⁶ *Idem*.

imprescindible del treball no-mercantil, malgrat la funció d'exploració que ha tingut, per tal de revelar la potencialitat positiva que serà universalitzada en el camí de l'emancipació. Amb això, destaquem que, en primer lloc, el treball no-mercantil és necessari per a la producció i reproducció de la força de treball, de manera que no es tracta d'un residu sinó que és essencial.³⁷ I, seguidament, que les relacions afectives es cultiven i sustenten a l'espai domèstic, i per aquesta mateixa raó les dones tenen una relació diferent amb l'objecte de treball, fet el qual aporta una raó més a la necessitat d'universalització de la subcultura femenina.

V. Conclusions

Fins aquí hem recollit i valorat de manera crítica els elements més pertinents que conformen la subcultura femenina i l'experiència de les dones, amb el qual podem dir que es requereix d'una reformulació dels discursos legitimadors de la dimensió simbòlica i cultural. Això passa per visibilitzar la subjectivitat femenina i la capacitat de donar-li un propi sentit a la nostre condició específica, d'una manera lliure i autònoma, on hi tinguin cabuda espais de reflexió, de debat, de conservació i reivindicació de l'essència. La definició del camí de la emancipació ha de ser de les dones i per a les dones, on es reconegui quelcom que configura la particularitat de la nostre existència, fet el qual ha de portar al rebuig de la igualtat respecte els homes, de l'adhesió a un model de feminitat, i reconèixer-nos a partir de la nostra experiència concreta. Es tracta de fer-nos veure i de descobrir els valors femenins, i així universalitzar-los. La subcultura femenina té la capacitat de reconeixement, de reivindicació amb totes les veus, i és que les diferències no són exloents perquè la subalternitat és compartida i desde sempre, no difereix en espai i temps. I s'ha de qüestionar el concepte d'igualtat, dissenyat i configurat pels homes, complaent solament per a ells i aliment del patriarcat. Tenir la capacitat de pactar, de saber negociar, és aquí on pren tot el sentit, ja que si no ho aprenen pot portar-nos a una subalternitat eterna. Reivindicar la capacitat de pacte de les dones és la forma més revolucionaria, perquè hem sigut sempre el pacte patriarcal dels homes, un objecte d'intercanvi. És aquí on tot pren sentit, en el camí de la independència simbòlica.

---

³⁷ Adinolfi, G. (1980). Esquema sobre el trabajo doméstico. *mientras tanto*. No.3

BIBLIOGRAFIA

- Adinolfi, G. (1979). Sobre las contradicciones del feminismo. *mientras tanto*, No.1, 15-17.
- Adinolfi, G. (1980). Sobre subculturas femeninas. *mientras tanto*, No.2, 23-26.
- Adinolfi, G. (1980). Esquema sobre el trabajo doméstico. *mientras tanto*, No.3
- Adinolfi, G. (1967). Por un planteamiento democrático de la lucha de las mujeres. *Nous horizons*, No.12,
- Amorós, C. (1994). Feminismo, igualdad y diferencia. México, UNAM-PUEG.
- Amorós, C. (1995). *Diez palabras clave sobre mujer*. Editorial Verbo Divino.
- Aubet, M.J. et al. (1981). Reflexiones en torno a la lucha feminista. Grupo Giulia Adinolfi. *mientras tanto*, No. 6, pp. 109-115.
- Bodelón, E. (2002). Dos metáforas para la libertad: igualdad y diferencia. *Anales de la Cátedra Francisco Suárez*. 36, 237-263.
- Borderías, C.; Carrasco, C.; Alemany, C. (1994). Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales. Editorial Icaria.
- Campillo, F. (2017). El trabajo doméstico no remunerado en la economía. *Nómadas*. Universidad Central. pp. 99-115.
- Cobo, R. (2002). Democracia paritaria y sujeto político feminista. *Anales de la Cátedra Francisco Suárez*, No.36.
- De Beauvoir, S. (1999). El segundo sexo. Madrid: Cátedra. Pp.47-64.
- Delphy, C. (1975). Debate: Capitalismo, patriarcado y lucha de las mujeres. Por un feminismo materialista. *Círculo Internacional de Comunistas Antibolcheviques*
- García, C. (2020). Vernos parte de un mundo. Homenaje a Giulia Adinolfi en los 40 años de su muerte. *Marxismo crítico*.
- Grau, E. (2004). Presentación, *Mientras Tanto*, nº 94, pp.47-51.
- Grau, E. (3 de febrer). Veure-hi més enllà. El pensament de Giulia Adinolfi sobre la política de les dones. [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=FkZaAW2TMd4>
- Jareño, C. (2016). Modernidades en conflicto. IV Jornadas doctorales interuniversitarias en Historia Contemporánea.
- Miras, J. Pensamiento, europa, mundo. Hegel para marxistas.
- Pernas, D. (2016). Música y subcultura: Los casos del Jazz y el Rock'n'Roll.
- Pineda, E. (1980). ¿El mito de la feminidad cabalga de nuevo?. *El viejo topo*, No.10, p.19.
- Valcárcel, A. (1997). La política de las mujeres. Madrid: Cátedra

Altres adreces d'interès

JUNCOSA, X. (2007). Integral Sacristán. Cap. 8 Giulia. [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=eXCwIJGqAaQ&t=4116s>

Ortega, M. (2013). Igualdad y diferencia: La construcción de lo femenino en la obra de Marvel Moreno. *Universidad del Atlántico. Cuadernos de Literatura del Caribe e Hispanoamérica*, No. 17, Colombia.

Rossi, R. (2005). Sobre Giulia. *mientras tanto*, No.94.